

Evangeliesynops (forts.)						
Händelser	Plats	Tid	Matteus	Markus	Lukas	Johannes
Jesu grav bevakas . . . . . <i>Efter uppståndelsen</i> Kvinnorna finner graven tom . . . . .	Nära Jerusalem Nära Jerusalem	8.april, lördag 9.april, söndag morgon	27:62-66 28:1-8		24:1-11	20:1
Maria från Magdala omtalar för Petrus och Johannes . . . . . Petrus och Johannes vid graven . . . . . Jesus uppenbar sig för Maria . . . . . Uppenbar sig för de andra kvinnorna . . . . . Väktarna underrättar . . . . .	Nära Jerusalem Nära Jerusalem Nära Jerusalem I el. nära Jerusalem Jerusalem	9.april, söndag 9.april, söndag 9.april, söndag 9.april, söndag 9.april, söndag	28:9,10 28:11-15	16:1-8 16:6-11	24:12	20:2 20:3-10 20:11-18
Jesu uppenbar sig för Petrus . . . . . Emmausvandrararna möter Jesus . . . . . Jesus uppenbar sig för lärjungarna . . . . . Jesus uppenbar sig för lärjungarna – även för Tomas . . . . . Jesus uppenbar sig för sju lärjungar, förnyar Petrus' kallelse . . . . . Missionsbefallningen . . . . . Kristi himmelfärd . . . . .	Jerusalem el. omnejd Jerusalem/Emmaus Jerusalem Jerusalem Galileiska sjön Berg i Galileen Oljeborget	9.april, söndag 9.april, söndag 16.april, söndag År 30 e.Kr. År 30 e.Kr. 18.maj, torsdag	28:16-20	16:12,13 16:14 16:15-18 16:19-20	24:34b 24:13-35 24:36-49	(se 1.Kor.15:6) 20:19-24 20:25-29 21:1-23 (se 1.Kor.15:7) (se Apg. 1:1-11) 21:24,25
Avslutande ord av Johannes . . . . .					24:50-53	

# KRISTENDOMEN I APOSTOLISK TID

Gränserna mellan folk, kulturer och religioner var vid tiden för Kristi födelse till stor del utplånade eller flytande. Man kunde nära nog välja och vraka mellan tidens gudar allt efter smak och behag. Under Roms örnvingar var det plats för allt och beskydd för alla, bara man ärade och dyrkade kejsaren, och det gjorde alla – endast judarna var fritagna från kejsardyrkan. Religionsblandningen var ett av tidens särdrag.

Även i den judiska världen gjorde detta förhållande sig gällande. Den ursprungliga gudstron och gudsdyrkan var överbevuxen med människobud och traditioner. »I haven så gjort Guds budord om intet för edra stadgars skull», anklagade Jesus. Själva judendomen var uppsplittrad i stridande fraktioner, t.ex. fariséerna och sadduceerna i Palestina, esséerna vid Döda havet och terapeuterna i Egypten.

Hellenismen hade också gjort sitt intåg bland judarna, både i och utanför Palestina, och den hade satt spår efter sig i gudstjänstlivet och i tillämpan av lagen. Gamla Testamentet hade översatts till grekiska (Septuaginta) omkring år 250 f.Kr. Många judar hyllade

den grekiska kulturen och filosofin och talade själva grekiska. Judendomen å sin sida hade vunnit ett visst insteg bland greker och andra folkslag.

Det judiska folkets förskingring över hela det romerska riket och långt utanför dess gränser, utgjorde med sina synagogor anknytningspunkter för kristendomens utbredning under den första tiden.

Förhållandena i den hedniska världen var också väl tillrättalagda för evangeliets förkunnelse. Alexander den stores erövring av det persiska riket och dess senare införlivande i det romerska, hade skapat en världshegemoni av hittills okänt omfång och okänd maktkoncentration. Fördelarna därav var för den unga kristendomens utbredning många.

Tre folkvärldar var sammanlänkade i det romerska riket: den latinska (romerska), den grekiska och den orientaliska, och det grekiska språket utvecklade sig efterhand till ett riksspråk, som alla dåtidens lärde måste behärska. För kristendomen, som framför alla andra religioner är avhängig av det skrivna ordet, var detta av största betydelse.

Hedendomens gudar stod på avskrivning. Deras grundvalar var redan vacklande. Både i öster och i väster rädde en längtan och en förväntan om en ny tid. De vise från österns länder, vilka kom för att hylla den nyfödde judakonungen, och grekerna som sökte audiens hos Herren vid slutet av hans jordeliv, var tecken som tydde på att hednavärlden såg utöver sina egna gränser efter en ny dag.

Den djupareliggande orsaken till evangeliets snabba utbredning är emellertid dess svar på människans nöd. Resultatet av judendomen, som den praktiserades av dess förkämpar, var fullständigt negativt, både andligt och moraliskt, och hedendomens bittra frukter låg i allt för öppen dager för att behöva några avslöjanden. Paulus har skildrat judendomens och hedendomens konkurs både mästerligt och dystert i Romarbrevets första och andra kapitel (Rom.1:24–2:29).

Så kom Frälsaren. Paulus har format det klassiska uttrycket för detta historiska ögonblick i mänsklighetens historia i orden: »Men när tiden var fullbordad, sände Gud sin Son». Sju århundraden innan hade profeten

Jesaja förkunnat: »Ty ett barn varder oss fött, en son bliver oss given, och på hans skuldror skall herradömet vila; och hans namn skall vara: Underbar i råd, Veldig Gud, Evig fader, Fridsfurste», och vidare: »Se, den unga kvinnan skall varda havande och föda en son, och hon skall giva honom namnet Immanuel». När Simeon i templet håller Jesusbarnet i sina armar, utbrister han: ». . . ty mina ögon hava sett din frälsning, vilken du har berett till att skådas av alla folk: ett ljus, som skall uppenbaras för hedningarna, och en härlighet, som skall givas åt ditt folk Israel». Sakarias hade redan profeterat om honom med orden: »Lovad vare Herren, Israels Gud . . . som skall låta ett ljus gå upp och skåda ned till oss från höjden». Och från himmelen ljöd änglasången: »Ty i dag har en Frälsare blivit född åt eder i Davids stad». Ja, stämningen var sådan, att Lukas skrev: »Och folket gick där i förbidan, och alla undrade i sina hjärtan, om Johannes icke till äventyrs vore Messias».

Och så gick ljuset upp. Evangelii budskap om soning för människans synd och försoning med Gud genom

Jesu Kristi offer, dess kraft att resa människan, både andligt och moraliskt, dess förkunnelse av broderskap mellan människorna, och Jesu Kristi seger över död och grav, var himmelens svar på mänsklighetens nöd och vända.

Det är också ett faktum att evangeliets första budbärare var utrustade med en kraft och auktoritet som varken judendom eller hedendom kunde påvisa motsvarigheten till. »Och när de sågo mannen, som hade blivit botad, stå där bredvid dem, kunde de icke säga något däremot», heter det om rådsherrarna efter pingstdagen, och om Stefanus läser vi: »Dock förmodade de icke stå emot den vishet och den ande, som här talade».

Var utrustningen både osedvanlig och övernaturlig — det var ju Herren själv som verkade och stadfäste ordet genom de tecken som åtföljde det — så var också budbärarna tända av mod och nitälskan. Intet kunde hålla dem tillbaka. Frälsningens budskap brände i deras hjärtan, och själarna måste räddas till varje pris, även om det kostade fängelse, tortyr och död. »Vi för vår del kunna icke underlåta att tala, vad vi hava sett och hört», säger Petrus. »Kristi kärlek tvingar oss», utbrister Paulus. Med denna kraft och hänförelse bröt budskapet igenom i tidens mörker.

Guds församling föddes. På pingstdagen föll Anden från himmelen och döpte den väntande skaran i eld. Genom tron tog tre tusen själar emot budskapet på en enda dag. Antalet ökade raskt till fem tusen män. Även om många av dem var tillresande och efter hand vände tillbaka till sina respektive provinser, kan man tryggt tala om ett andligt genombrott från första början, vilket måste ha givit genklang i hela det judiska samhället. »Likväl haven I uppfyllt Jerusalem med eder undervisning, och I viljen nu låta den mannens blod komma över oss» (detta var ju vad de själva hade bett om), utbrister Stora rådet i förskräckelse. »Och ännu flera trodde och slöto sig till Herren, hela skaror av både män och kvinnor», »lärjungarnas antal förökades mycket i Jerusalem; och en stor hop av prästerna blevo lydiga och trodde», heter det senare.

Den första församlingen bestod uteslutande av judar, och med den våldsamma utbredning som den fick, kunde man vänta att reaktionen bland judendomens väktare snart skulle komma. Året efter församlingens

bildande i Jerusalem — möjligen under själva påskhögtiden — blev Stefanus stenad. Han blev således kyrkans förste martyr. Detta gav stöten till en stor förföljelse mot församlingen i Jerusalem, »och alla utom apostlarna blevo kringsspridda över Judéens och Samariens landsbygd». Vissa källor anslår offrens antal under denna förföljelse till nära två tusen. Man har också förmodat, att det endast var de grekisktalande judarna, som tvingades lämna Jerusalem. Stefanus tillhörde denna kategori.

Om Kristi fiender menade sig tillintetgöra församlingen med detta slag, så räknade de fel. Det blev i stället den yttre bidragande orsaken till evangeliets vidare utbredning. »Men de som hade blivit kringsspridda gingo omkring och förkunnade evangelii ord». »De som hade blivit kringsspridda genom den förföljelse, som utbröt för Stefanus' skull, drogo emellertid omkring ända till Fenicien och Cypern och Antiokia, men förkunnade icke ordet för andra än för judar». Filippus återfinns vi i Samarien, där en stor väckelse utbröt. Sedan blev han förd av Anden till ett möte med den etiopiske hovmannen, som var på väg tillbaka till Jerusalem, och Filippus förde honom till tron på Jesus Kristus. Således kom evangelii ljus också till Etiopien.

En ny förföljelse utbröt i Jerusalem omkring år 44, iscensatt av konung Herodes Agrippa, som önskade ställa in sig hos judarna. Under denna tid halshöggs aposteln Jakob, Johannes' broder, och Petrus skulle sannolikt ha lidit samma öde, om inte en Herrens ängel hade befriat honom. Vid den tiden led det möjligt att Jerusalem upphörde att vara apostlarnas uppehållsort, och att församlingens ledning tillföll Jakob, Herrens broder. Även denne led martyrdöden, i det att översteprästen Ananus lät stena honom tillsammans med andra kristna år 64. Men vedergällningens timme var inne. Två år senare höjde judarna upprorsfanan mot Rom, och år 70 föll Jerusalem i romarnas händer. Hundratusentals blev nedslaktade, staden och templet lades i ruiner, och judendomen fick ett slag som den aldrig övervann. Under ett kortvarigt uppehåll i belägringen såg församlingen sig föranledd att dra ut ifrån den dödsdömda staden och söka tillflykt i en liten stad på Jordans östra sida, kallad Pella. Katastrofen fick också följder för den judekristna försam-

lingen. Den vände visserligen tillbaka till Jerusalem efter judarnas nederlag, men dess position som kristenhetens moderförsamling var förlorad för alltid.

Hur talrik den judekristna församlingen var vid den tiden, vet man icke. Antalet judar i romarriket (utanför Palestina) har anslagits till mellan 4 och 5 miljoner. Men med de nytestamentliga antydningarna av evangelii intåg bland judarna, är det rimligt att antalet var relativt stort. Emellertid var det ett faktum, att majoriteten av folket och särskilt dess ledare hade förkastat evangelium, och tiden för uppfyllelsen av Herrens ord var inne: »Därför säger jag eder, att Guds rike skall tagas ifrån eder och givas åt ett folk, som bär dess frukt». Evangeliets tyngdpunkt hade alltså redan flyttats över till hednafolken.

Bland de kärskippridda efter mordet på Stefanus, befann sig några män från Cypern och Cyrene, vilka kom till Antiokia, och där talade de också till grekerna och förkunnade för dem evangelium om Herren Jesus. När församlingen i Jerusalem hörde därom, sände de dit Barnabas för att övervaka arbetet. Barnabas glädde sig storligen över vad han såg i Antiokia, där »ganska mycket folk blev ytterligare fört till Herren». Han drog då till Tarsus för att uppsöka Saulus, som redan hade blivit vunnin för evangelium, och tillsammans arbetade dessa två i församlingen i Antiokia ett helt år. Här fick lärjungarna först namnet kristna, och härifrån började det egentliga missionsarbetet bland hedningarna. Det var församlingen i Antiokia som var utgångspunkten för aposteln Paulus' tre missionsresor mellan åren 44 och 58.

Den första missionsresan var begränsad till Cypern och Mindre Asien, där en rad hednakristna församlingar hade bildats. Efter apostlamötet i Jerusalem (ca år 50), där man enades om att hedningarna inte skulle påläggas att hålla Mose lag, drog Paulus ut på sin andra missionsresa. Denna gång besökte han också Europa och grundlade församlingar i Macedonien och Grekland. Den längsta tiden uppehöll han sig i Korint, där en kraftig verksamhet växte fram. Under sin tredje missionsresa besökte han församlingarna på båda sidor om Egeiska havet, och i Efesus stannade han i två år, »och alla provinserna Asiens inbyggare, både judar och greker, fingo på detta sätt höra Herrens ord».

Omkring år 58, när Paulus var på besök i Jerusalem, reste judarna sig upp emot honom och var nära att slå ihjäl honom. Han räddades genom att stadens romerska garnison ingrep. Sedan sändes han till Cesarea, där han hölls fången i 2 1/2 år. När Paulus såg sig nödsakad att appellera till kejsaren, sändes han till Rom, där han tillbringade ca 2 år under kejsarlig bevakning, men samtidigt åtnjöt han stor personlig frihet. Det råder delade meningar om vad som senare skedde med aposteln. Några menar att denna fångenskap slutade med hans martyrium, medan andra håller före att han återfick sin frihet för en kortare tid och fortsatte sitt missionsarbete, vilket förde honom ända till Spanien. Tyngden av bevisen synes stödja den senare uppfattningen. Om detta är riktigt, led Paulus martyrdöden under sin andra fångenskap, sannolikt år 67, ungefär samtidigt som aposteln Petrus, som också hade blivit tillfångatagen och som nu befann sig i Rom. Båda två avrättades under kejsar Nero.

Vid denna tid hade de flesta av apostlarna och många av deras närmaste medarbetare lidit martyrdöden, men evangelii segertåg kunde inte stoppas. Herren hade själv sagt: »dödsrikets portar skola icke bliva henne (församlingen) övermäktiga». Aposteln Johannes övertog tillsynen av församlingarna i Mindre Asien med huvudsäte i Efesus, och evangeliet vann ständigt nya segrar trots motstånd och förföljelser. Johannes dog i mycket hög ålder ca år 100.

Det är omöjligt att med säkerhet fastslå kristendomens geografiska och siffermässiga utbredning under det första århundradet, men de historiska hållpunkter som föreligger, tyder på en kraftig utveckling, inte minst sedan den judekristna församlingen i Jerusalem hade förlorat sin dominerande ställning och tyngdpunkten hade flyttats till Asien och Nordafrika. Livskraftiga församlingar växte upp, med evangeliserande verksamhet i Macedonien, norra Italien och vidare både norrut och västerut. Österut fortsatte evangelii framträngande genom Syrien och i över det persiska området. I söder, i Egypten och längs Afrikas kuster, blomstrade församlingar upp med en kraft och hastighet som snart uppfattades som ett hot mot det hedniska Rom. Detta gav stöten till de långvariga och grymma förföljelser, som stoppades först i början av fjärde århundradet.